

Роксолана

султана Османської імперії рік народження невідомий — 15 квітня 1558

Вежа костелу Святого Миколая та золочені маківки церкви Різдва Богородиці височіють над центральною площею Рогатина. У давнину тут вирувала торгівля. Тепер на цьому місці стоїть пам'ятник Роксолани, якою пишануться рогатинці. Адже вона, їхня землячка, п'ятсот років тому стала величною султаною.

Справжнього імені цієї жінки історія не зберегла. Настею та Олександрою II «охрестили» вже в XIX столітті польські й українські письменники. Ми знаємо її як Роксолану. Так на Сході називали українок, які в XVI столітті жили на землях Королівства Польського.

Народилася Роксолана в сім'ї православного священника, який, за переказами, служив у дерев'яній церкві Святого Духа. Якось у Рогатин увірвалися на швидких конях кримські татари. Вони полонили Роксолану, яка тоді була ще підліткою, і відвезли в палац кримського хана. Там дівчинка отримала перші знання про релігію татар — іслам — і про священну книгу Коран.

Невдовзі українку відправили морем до Стамбула. Кримський хан подарував її новому султану Османської імперії, 26-річному Сулейману, який зійшов на трон восени 1520 року.

На той час у правителя було багато жінок — чорнявих грузинок, черкесок. Мусульманам дозволялося мати чотирьох дружин одночасно, а султанам — ще й численних наложниць. Руденька тендітна українка причарувала Сулеймана милою усмішкою. Він назвав її Гюррем, тобто «усміхнена», і присвячував їй вірші.

Вона відповідала взаємністю. Збереглися її любовні листи до султана, який більшість життя провів у військових походах. Роксолана писала про туго за коханим, страждання від розлуки. Дякувала чоловікові за надіслані дарунки. А якийсь він передав волосину зі своєї бороди. На що Роксолана зреагувала дуже делікатно: «Для мене одна волосина з вашої бороди дорожча не тільки за п'ять тисяч, а й за сто тисяч флоринів!»

У палаці в українки була конкурентка — Махідеврэн, яка народила Сулейману первістка. Однак 1533 року вона разом із сином Мустафою переїхала у провінцію. Роксолана залишилася в Стамбулі. Вона стала улюбленницею правителя.

Султан прагнув якомога більше бути з Роксоланою у вільний від державних справ час. Вона народила сина Мехмеда, доньку Міхрімех, синів Абдуллаха (помер у дитинстві), Селіма, Баязида і Джихангіра. За це дістала почесний титул хасекі й отримувала щоденну платню дві тисячі акче (у наші дні це було би близько шести тисяч американських доларів).

Перш ніж вирушити у військовий похід на персів 1534 року, султан Сулейман одружився з Роксоланою. Відтоді її почали називати султаною. Вона стала надійною радницею з політичних питань вінченосного чоловіка. Дипломатичне листування Роксолани з правителями сусідніх держав — яскраве тому підтвердження. Вони називали її королевою, імператрицею та дякували за те, що виявляла до них прихильність.

Роксолана стала найбагатшою жінкою Османської імперії. Свої землі та маєтки в Європі й Азії, подаровані чоловіком, передала на благодійність для зведення лікарень, шкіл, мечетей, громадських ідалень, лазень у Стамбулі й інших османських містах. Тому люди надовго зберегли добру пам'ять про султана.

Ще за життя Роксолани письменники почали присвячувати їй романи та п'єси. Вона померла за кілька років до сходження на трон свого сина, рудоволосого Селіма. Від 1566 року Османською імперією почали правити нащадки українки Роксолани.

Наталія Ужвій

акторка

8 вересня 1898 – 22 липня 1986

НАТАЛІЯ УЖВІЙ, видатна українська акторка радянського періоду, походила з багатодітної родини. Акторський шлях розпочала в аматорському (тобто непрофесійному) театрі в Золотоноші на Черкащині. Потім вступила на навчання в театральну студію в Києві. Грала в київських і одеських театрах, у харківському «Березолі». Майже півстоліття віддала сцені Київського драматичного театру імені Івана Франка.

Упродовж своєї кар'єри Наталія створила понад двісті образів у театрі й кіно. З-поміж них особливо цінують роль Анни у виставі «Украдене щастя» і роль Олени Костюк у фільмі «Райдуга» (1943). Утім, відгуки сучасників на інші роботи Ужвій – і ранні, й уже в поважному віці – свідчать: важко було б обрати серед численних ролей найцікавішу та найвдалішу. Акторка працювала з визначними українськими режисерами театру та кіно: Гнатом Юрою, Лесем Курбасом, Іваном Мар'яненком, Сергієм Параджановим. (Знаєте ці імена за назвами вулиць? На честь Наталії Ужвій теж названо вулиці – у Києві та Харкові.)

Однак ані глядацьке визнання, ані державні премії та нагороди не могли захистити Наталію від особистих трагедій. Єдиний син помер від тривалої хвороби: відходив у вічність майже на очах у матері. Близькі люди ставали жертвами сталінських репресій. Непросте життя навчило акторку «тримати удар», бути чуйною, толерантною, уважною до бід інших. А ще загартувало волю.

У пам'яті сучасників Наталія Михайлівна залишила різні враження. Спробуймо скласти таку собі мозаїку з деталей її щоденного життя.

Вона дуже любила готувати, ділитися кулінарними рецептами, усіх довікола частувати. У Грузії навчилася готувати фірмову страву – хачапурі. Удома, поки рідні були зайняті чимсь своїм, швиденько замішувала тісто, а тоді подавала свіжу випічку – і насолоджувалася тим, як близькі люди радіють від несподіванки. Так згадує про акторку Наталія Пономаренко, родичка за чоловіком і завідувачка літературної частини в Театрі Франка.

Перед виставами Наталія цілий день нічого не їла, тільки пила власноруч приготовану каву. Зате вечори після вистав були традиційно святковими. Стіл накривали білосніжною скатертиную, сервірували за приписами етикету, гарно вбиралися до вечері.

Наталія захоплювалася шиттям і плетінням. Усюку придбану річ переробляла на власний смак. Звикла так робити ще з часів аматорського театру, де акторка мусила мати власний гардероб для виступів.

Вона прискіпливо ставилася до деталей. Звертала увагу на найменші дрібнички, які могли підкреслити її вроду чи увиразнити характер персонажки. Хусточка, рукавички, капелюшок, сумочка, інші аксесуари – усе підбирала ретельно, залежно від настрою, місця, часу.

Ще замолоду Наталія почала займатися йогою. І в поважному віці виконувала складні асани (тобто пози).

Наталія Михайлівна була самоіронічною. Коли виходила на сцену в уже літньому віці, могла зауважити: мовляв, глядацтво прийшло не на її акторську гру подивитись, а впевнитись, чи ще жива. «А я таки жива», – казала з усмішкою.

«Театр – це живий організм, який може як прийняти нову людину, так і відторгнути. Але все виїде, якщо зберігаш йому вірність», – казала Наталія Ужвій.

Акторка, жінка, непересічна особистість.

Марія Вязьмітіна

бібліотекарка

22 квітня 1896 – 3 квітня 1994

Ви знаєте, хто створював бібліотеки? Оті з паперовими книжками, коли не було ще ніяких електронних носіїв інформації. Люди читали друковані тексти і мріяли про місця, наповнені книжковими скарбами, де можна було б вільно ними користуватися, отримувати нові знання, спілкуватися з цікавими людьми. Можливо, заснування бібліотеки – не якийсь героїчний подвиг. Однак саме з таких нібито простих, проте цінних учинків починаються великі й важливі справи.

Марія Вязьмітіна взялася за створення бібліотеки непростого 1944 року. Ще тривала Друга світова війна. Київ лежав у руїнах, як і багато українських міст. Марія опікувалася покинутими й занедбаними бібліотеками – розуміла, що настане мир і потрібно буде відбудовувати країну. Як високоосвічена людина вона знала, що за допомогою культури, духовності, накопиченої в книгах інформації та знань можливе відродження і будівництво нового життя.

Хто вона, засновниця бібліотеки? Маруся (так її називали близькі) народилася в селі Круподеринці на Вінниччині. Батько служив у дворянському мастику, мати навчала графських дітей. Згодом Марусина сім'я переїхала в Київ. Марія закінчила із золотою медаллю Фундукеївську жіночу гімназію, навчалася в аспірантурі при Музеї мистецтв Академії наук (репер це музей імені Богдана та Варвари Ханенків). Кандидатка історичних і філософських наук. Лауреатка Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. Знала щонайменше тринадцять мов.

Стараннями Марії Вязьмітіної, яка стала першою директоркою Наукової бібліотеки Академії архітектури (нині це Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені Заболотного), книгозбірню поповнювали гравюри Джованні Піранезі, роботи Вінченцо Скамоцці, архітектурна енциклопедія Гаврила Барановського, опис Києва Миколи Закревського, рідкісні фоліанти й старовинні карти.

Новостворена бібліотека розпочала роботу в трикімнатній квартирі. Згодом книгозбірня переїхала в Митрополічий будинок, що на території Софії Київської. Першими читачами були архітектори, які поверталися з війни і працювали в читальних залах іще в солдатському одязі. Зібрання фахової літератури, праці знаних дослідників допомагали їм створювати власні проекти. Марія Вязьмітіна розробила спеціальну бібліотечну класифікацію для розміщення книжок на стелажах, яку неформально назвали «Марія Іванівна». Певно, нинішні нові працівники бібліотеки, чуючи таку назву, не здогадуються, що це ім'я реальної особи.

Важливою частиною життя Марії Вязьмітіної була археологія. Науковиця досліджувала скіфів і сарматів. Уперше систематизувала й проаналізувала пам'ятки сарматської культури на теренах сучасної України. Брала участь в археологічних експедиціях у Середній Азії, на Кавказі, у Криму. Вивчала мистецтво Сходу. Керувала експедиціями – у спеку, без побутових зручностей. Марія вела спартанський спосіб життя, була невибагливою. А водночас опікувалася близькими, робила їм подарунки. Уміла товаришувати. Її найкращою подругою була мистецтвознавиця й археологиня Марія Новицька.

Непосидючій Марії Вязьмітіній завжди хотілося мандрувати, знайомитися з новими місцями. У свої вісімдесят років вона могла піднятися на львівський пагорб Високий Замок, у дев'яносто – провести екскурсію Андріївським узвозом у Києві. У дев'яносто п'ять – здійснити сходження на гору до Кримської обсерваторії. Постійно працювала, однак знаходила час для малювання, спілкування з творчою інтелігенцією. Марія не відкладала життя на потім. Цінувала кожну мить і насолоджувалася нею.

Усяка велика справа починається з маленьких щоденних кроків-звершень. Наша героїня чудово це розуміла й невтомно робила крок за кроком. Завдяки їй ми маємо змогу черпати знання з рідкісних друкованих джерел уже в сучасній просторій бібліотеці, яку створила Марія Вязьмітіна.

Наталія Чмутіна

архітекторка 18 грудня 1912 – 8 листопада 2005

НАТАЛІЯ ЧМУТІНА стала першою жінкою в Радянському Союзі, яка здобула науковий ступінь кандидати архітектури, і єдиною, яка отримала звання народної архітекторки УРСР. Але їй випало жити у важкі для творчої особистості часи. Наталія була очевидницею політичних репресій, «усунення надмірностей» в архітектурі, засилля масового будівництва. І лише завдяки силі волі та принциповості зберегла свій неповторний авторський стиль.

Імовірно, майбутня «залізна леді архітектури» – так її називали учні й колеги – обрала фах під впливом батька. Той був інженером, проектував і будував станції метрополітену. Наталія блискуче закінчила архітектурний факультет Київського будівельного інституту. І одразу отримала пропозицію, яка змінила її життя. Вражений талантом юної колеги, відомий зодчий Володимир Заболотний запросив учорашню студентку до роботи над проектом будівлі Верховної Ради в Києві.

Ця велична біла споруда з колонами й скляним куполом – результат співпраці не тільки колективу шести архітекторів, а й багатьох інженерів, будівельників, художників. Особистий внесок Наталії Чмутіної в остаточний образ будівлі – дуже вагомий. Про це свідчать численні креслення й малюнки, зокрема ескіз фасаду, виконаний рукою майстрині.

Унікальний випадок в історії архітектури: Наталія присвятила будівлі Верховної Ради 65 років! Із 1936 по 2001 рік вона брала участь у всіх проектних роботах, перебудовах і реконструкціях українського парламенту. Спершу як співавторка, потім – як керівниця. Архітекторка мала такий авторитет, що з нею радилися щодо кольору стін, зміни символіки й навіть нового крісла для спікера.

Серед творчих досягнень Наталії Чмутіної є ще чимало оригінальних споруд. Знищений під час війни елегантний ресторан «Рів'єра» на дніпровських схилах. Будинок Укоопспілки (Хрещатик, 7/11) і готель «Дніпро» на Європейській площі, які завершили образ повоєнного центру Києва. Експериментальні готелі в Каневі та Черкасах. Ще два знакові проекти – столичні готелі «Либідь» і Будинок меблів.

Наталія стала наставницею для десятків учнів і учениць, які навчалися в її майстерні в Київському державному художньому інституті та захищали дисертації під керівництвом Чмутіної. Усі вони запам'ятали її вимогливість і порядність, аристократичні манери і неймовірну ерудицію, строгий темний костюм із хустинкою, улюблений механічний олівець із грифелем 2В, чудове володіння французькою та німецькою мовами.

Але майже ніхто з тих, хто знав Наталію, не здогадувався, що за незворушною маскою суворой професорки вона приховує особисту драму. Драму сильної жінки, яка пережила арешт батька в сталінські часи, воєнну евакуацію, тяжку хворобу й передчасну смерть чоловіка, трагічну загибель єдиної доньки.

Будівлі Наталії Чмутіної чимось подібні на неї. Зовні монументальні, на перший погляд дещо холодні, вони чарують несподіваними художніми знахідками. Інтер'єри залізобетонно-скляного готелю «Либідь» вражають барвистими gobelenaми в народному стилі. Зигзагоподібний силует нині закинутого літнього готелю «Тарасова гора» ідеально вписується в довколишній ландшафт. А в обрисах даху Будинку меблів угадуються мотиви японської архітектури, якою захоплювалася Наталія Борисівна.

Виступаючи на Всесвітньому конгресі Міжнародної спілки архітекторів у Парижі, Чмутіна виголосила слова, що ілюструють її ставлення до професії: «Фах архітектора складний і виснажливий: треба мати широкі знання, бути ерудованим і передусім – пристрасно закоханим у свою справу». Тема її доповіді стосувалася ролі жінки в архітектурі.

Ольга Харлан

фехтувальниця

народилася 4 вересня 1990 року

Хто хоче шаблю в подарунок, має провисіти на руках довше за всіх! – оголосив тренер на першому тренуванні. Десятирічна Оля протрималася понад півгодини. Закусила губу, переставляла руки, але висіла. Того дня її мама зрозуміла, що дівчинка може досягнути висот у житті.

Але поки що Оля думала тільки про шаблю. Адже вона дорога, а в сім'ї бракує грошей. Через бідність дівчинка вже була змушена кинути бальні танці, які їй так подобалися. А тепер хрещений батько, який був тренером із фехтування, запропонував учитися шабельного бою.

Вовчєня – таке прізвисько дав їй тренер. Коли Оля почала міжнародні виступи, російська шаблістка Софія Велика дивувалася: «Що це за звірятко у збірній України з'явилось? Гарчить на доріжці й усе вириває зубами!»

– Просто я хочу перемагати завжди, – каже Ольга.

Однак великі перемоги даються не одразу. У 2002 році на змаганнях за кубок України вона посіла останнє місце. А вже 2008 року на Олімпійських іграх у Пекіні разом з українською командою здобула золото й гордо співала на п'єдесталі український гімн. На згадку про перемогу подруги з команди подарували їй медальйон, із яким спортсменка не розлучається.

Потім Ольга перемагала в багатьох різних змаганнях, і аж п'ять разів – у чемпіонаті світу з фехтування. Щоразу це було ну дуже непросто. Знаєте, що потрібно, щоби здобути золоту медаль? Багато тренуватися. Зазвичай розпорядок такий: уранці Ольга з годину робить зарядку, після невеликої перерви вправляєтьє з шаблею дві з половиною години до обіду й стільки ж по обіді. Шодня вона проводить у залі шість годин. Їй це подобається. Каже, що справді любить навантаження й отримує від цього енергію.

Спортивна шабля важить півкілограма. Це зовсім не мало, коли потрібно завдавати блискавичних ударів, легко й чітко рухаючись на напівзігнутих ногах. За рік Ольга ламає з десяток шабель. Об своїх противниць. Але не подумайте поганого: їм не боляче. Фехтувальниці вбрані в спеціальні захисні костюми. А як же оцінити уколи й удари? Є секрет: у спорядження й зброю вмонтована електрична схема, поєднана з апаратом, що фіксує кожен удар. Арбітр дивиться на отримані дані й рахує бали.

Мало хто знає, що одна з найкращих фехтувальниць планети бере із собою на змагання талісман – іграшкового Міккі Мауса. І дуже боїться павуків. Зате не боїться травм. Виходячи на двобій, забуває про страхи, глядачів і телекамери. Відважно атакує, не стримує бурхливих емоцій, проте завжди поважає суперниць. Адже агресія лише шкодить красі фехтування. У спортивному світі Ольгу цінують за легкість, швидкість, гнучкість, блискавичність реакції та... елегантність бою.

Міжнародні перемоги відчинили перед Ольгою Харлан двері до багатьох країн світу. Але вона залишається вірною Україні та рідному Миколаєву. Хто ж розвиватиме національний спорт, якщо найкращі спортсменки виїждкатимуть за кордон? Щоб усі мали змогу тренуватися, Ольга доклала чимало зусиль для створення в Миколаєві спеціального спортивного залу.

На дозвіллі фехтувальниця любить гарно вдягатися, ходити на вечірки й фотографуватися. Водночас вона вже встигла побувати депутаткою Миколаївської райради. А ще працює в Службі безпеки України.

Коли Олю запитують про мрії, вона каже, що дві з них уже втілила: у неї є великий будинок на околиці Миколаєва та чудовий собака-лабрадор. А найзаповітніша мрія чемпіонки – про мир у нашій країні. Вона теж колись угіляється.

